

DE LES NORMES ORTOGRÀFIQUES A LA GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA DE POMPEU FABRA

Mila Segarra

Quan se'm va convidar a fer una conferència per commemorar el norantè aniversari de l'Institut d'Estudis Catalans vaig pensar que un tema adequat era el de la codificació del català, vist que en aquest camp és precisament on la tasca de l'Institut ha tingut una major incidència social. A més, m'imaginava que la tria d'aquest em permetria accedir a l'arxiu d'aquesta institució, cosa que desitjava des de 1980, en què vaig començar la meua tesi doctoral titulada *La reforma lingüística catalana* (UAB, 1985). No anava pas errada, ja que l'Institut m'ha obert amablement les seves portes i m'ha deixat conèixer amb generositat els seus secrets. Per aquesta amabilitat i generositat vull agrair a aquesta institució en les persones del president de la Secció Filològica, senyor Joan A. Argenter, i del secretari general, senyor Joaquim Rafel, no sols que em facilitessin l'accés a l'arxiu sinó també que em permetessin fotocopiar un bon grapat de documents que m'han estat d'una gran ajuda. També vull agrair a la tècnica de l'arxiu, senyora Eulàlia Miret, el seu ajut i col·laboració, la seva simpatia i paciència. Sense ella, no hauria pogut trobar una informació que, sens dubte, serà cabdal per a les meves investigacions. A tots ells, els dono les gràcies. Gràcies per haver fet possible aquest estudi. Gràcies perquè m'heu donat unes hores de gaudi intel·lectual impagables.

Una última declaració abans d'entrar en matèria. No parlaré pas de tota la codificació del català. Seria impossible. Parlaré tan sols de la tasca de codificació duta a terme per la Secció Filològica entre el 21 de juliol de 1911, en què s'inicien els treballs per a l'establiment de les *Normes ortogràfiques*, i el 18 de desembre de 1917, quan Pompeu Fabra mostra als seus companys de secció les proves de la *Gramàtica de la llengua catalana*, l'oficial. El que m'interessava d'aquest període de més de sis anys era el que exposaré a continuació:

En primer lloc, tots aquells documents (actes de la Secció Filològica, actes dels plens de l'Institut, actes de la Ponència Ortogràfica i altres documents) que em permetessin conèixer amb més claredat el procés de gestació de les *Normes* i l'autoria d'aquestes, «aquesta embullada i còmica qüestió de les Normes» que va dir Fabra en una carta a mossèn Alcover (8-4-1912). En una paraula, tot allò que em permetés corroborar, però sobretot ampliar, allò que sobre les *Normes* vaig dir en l'article «Les set redaccions de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans», publicat en els *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*/X: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 2. (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985).

En segon lloc, tots aquells documents (actes, cartes, informes i altres papers) que em donessin llum sobre la reforma de les *Normes ortogràfiques* (autoria, cronologia de la gestació i, sobretot, valor i abast prescriptiu) i la gestació del *Diccionari ortogràfic*. També, i relacionat amb tot això, volia aclarir algunes incògnites relatives a les causes de la dimissió/expulsió de mossèn Antoni M. Alcover.

En tercer lloc, tots aquells documents que em donessin informació sobre la confecció de la *Gramàtica de la llengua catalana*.

I, finalment, informació de qualsevol mena sobre la Secció Ortogràfica de les Oficines Lexicogràfiques, o Oficina de Correcció d'Originals. M'interessava veure com i què corregien de les publicacions de l'Institut i qui ho feia. Però, sobretot, volia saber què havia passat realment amb la correcció de la traducció de l'obra de Mistral, *Mireio*, feta per Maria Antònia Salvà, per veure si havia estat tan destrallera com deia mossèn Alcover i deixaven entendre les cartes de Costa i Llobera i Miquel Ferrà a l'escriptora, i frisava per trobar entre els papers i llibres originals de les Oficines Lexicogràfiques l'original autògraf de l'autora que ningú no havia vist. Joan Veny deia en el treball *La lliçó lingüística de Maria Antònia Salvà* (Llucmajor, 1995) que dubtava que es conservés.

Però anem pas a pas. En primer lloc, parlaré de les *Normes ortogràfiques*. Sobre la gestació de les *Normes* he trobat nova informació. A part de la que m'ofereixen les actes de les sessions plenàries de l'Institut i les actes de la Ponència de normes ortogràfiques i gramaticals fundada el 21 de juliol de 1911, que vénen a confirmar coses que ja se sabien, però que alhora contribueixen a solucionar algunes incògnites, també hi ha la informació que m'ofereixen uns documents dels quals ningú no n'havia parlat abans i que ara a continuació descriu.

En primer lloc, hi ha el que en l'apèndix anomeno «Document 1». Es tracta de quatre exemplars del qüestionari redactat per Fabra, per encàrrec de la Ponència, a la tardor de 1911 i que va ser enviat a Josep Carner, secretari de la Secció Filològica, a començaments del mes de desembre. Aquest qüestionari ja el coneixíem, perquè Josep Miracle en va trobar l'original autògraf de Fabra entre les cartes que Fabra havia escrit a Joaquim Casas i Carbó entre el 25 de setembre de 1909 i el 13 de maig de 1912, que es conserven a la biblioteca l'Ateneu Barcelonès, i perquè X. Lamuela i J. Murgades l'havien publicat en el seu llibre sobre Fabra sense indicar de què es tractava. A més a més jo n'havia pogut consultar les compaginades, entre uns papers de Pere Coromines, a l'Ateneu Barcelonès. La novetat està en el fet que es tracta de l'exemplar imprès que es va repartir entre els membres de la Ponència de normes ortogràfiques i gramaticals i, probablement, entre tots els membres de l'Institut, ja que dels quatre exemplars que es conserven a l'arxiu de l'Institut en tres hi consta el nom del propietari de l'exemplar (Josep Puig i Cadafalch, Esteve Terradas i Guillem de Brocà, tres membres de l'Institut que mai no van ser membres de la Ponència). Però això no és tot. Gràcies a l'exemplar de Terradas, que duu al marge unes quantes anotacions que recullen les opinions dels membres de la Ponència sobre alguna qüestió ortogràfica, i on han estat ratllades algunes de les propostes de Fabra, he pogut confirmar allò que ja sabia el 1985, que «un cop els ponents van tenir la redacció de Fabra, impresa, a les mans, degueren prendre uns acords en el sentit de modificar, en el contingut i en la redacció, algunes normes, de suprimir-ne d'altres i d'afegir-ne de noves». D'acord amb una de les anotacions fetes a ploma, sembla que tots els membres de la Ponència, llevat de Fabra que era a Bilbao, de Segalà, que no hi va anar, i de Rubió, van acordar mantenir la // dels cultismes i alhora la // de la consonant palatal, en contra de l'opinió de Fabra i de Segalà, que apostaven per un signe nou per a la palatal. Sobre la modificació de la geminada dels llatinismes sabem que Ors, Carner, Coromines i Clascar eren contraris a qualsevol classe de modificació i que, en canvi, Massó i Alcover proposaven el punt volat (vegeu en l'apèndix el «Document 1», on s'elimina bona part de la norma 11, que havia estat aprovada per unanimitat durant l'estiu de 1911, i la totalitat de la norma 12, que havia estat aprovada per majoria).

Aquest qüestionari, però, m'ha donat una sorpresa i m'ha creat una nova incògnita. Fins ara el coneixia només en galerades, corregides per Pere Coromines, que era el secretari de la Ponència. Doncs,

resulta que cap de les correccions fetes pel secretari damunt les proves ha estat recollida en la versió impresa, ni la supressió de *rauixa* i la indicació que s'havia d'escriure *ix* sols darrere d'una *u* que no fos semivocal en la norma 1, ni la supressió de certes intromissions de Fabra com el *per ara*, que apareixia darrere de la norma sobre la conservació de la *h* inicial, o el *provisionalment* que Fabra havia escrit al principi de la norma sobre l'accentuació.

En segon lloc, hi ha el que en l'apèndix anomeno «Document 2». Es tracta d'un text imprès amb exlibris de J. Massó i Torrents, titulat *Normes presentades per la Ponència Ortogràfica*. Aquest document, cedit a l'Institut per la Biblioteca de Catalunya, és una fotocòpia d'una versió posterior del qüestionari Fabra, probablement la tercera redacció, i no aporta res de nou al coneixement que teníem sobre la gestació de les *Normes ortogràfiques*. Per a l'únic que m'ha servit és per veure imprès allò que havia vist en proves.

El tercer dels documents trobats, que es pot veure a l'apèndix («Document 3»), té molt més interès. Es tracta d'un llibret de trenta pàgines sense relligar amb unes cobertes de paper torrat. A la portada duu escrit a mà el títol *Normes ortogràfiques aprovades per l'Institut d'Estudis Catalans en les sessions generals dels dies 15 i 16 d'abril de 1912*, cosa que d'entrada em va fer pensar que era la versió definitiva de les *Normes*, aquella que va ser publicada el 24 de gener de 1913. No és així. En la versió definitiva el nombre de normes era vint-i-quatre i en aquest escrit n'hi ha vint-i-sis. Després d'haver comparat aquest exemplar amb els exemplars que vaig descriure el 1985, he arribat a la conclusió que ens trobem davant d'una altra redacció de les *Normes ortogràfiques*, però d'una redacció molt especial. Vegem-ho. L'any 1985, gràcies al descobriment casual, fet per una alumna meva, Cecília Burgaya, d'uns papers que havien pertangut a Pere Coromines i que es trobaven a la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, vaig poder demostrar que s'havien fet més redaccions de les *Normes ortogràfiques* de les que deia Josep Miracle. Es tractava de les galerades o compaginades de les diferents redaccions de les *Normes* —sis, en total—, amb les correccions autògrafes de Pere Coromines, més una carta d'aquest a Manuel de Montoliu amb data de 7 d'abril de 1912 i el preàmbul manuscrit de la versió definitiva de les *Normes*, obra del mateix autor. A partir d'aquests papers vaig establir que s'havien fet set redaccions de les *Normes* i no pas tres com assegurava Miracle, a partir d'una lectura errònia del preàmbul de l'edició definitiva de les *Normes*. En primer lloc, hi havia el qüestionari que Fabra va redactar a Bilbao durant la tardor de 1911, on es recollien els acords presos a l'estiu de 1911, quan Fabra era a Barcelona de vacances. A diferència de Miracle, jo no vaig comptar entre les redaccions de les *Normes* el document que va servir de punt de partida per a les discussions dins la Ponència Ortogràfica i que, segons Miracle, va escriure Fabra. Aquest esborrany era llavors una incògnita. Jo creia que mai no s'havia arribat a imprimir i que el manuscrit havia desaparegut. Ara he pogut saber, gràcies a la lectura d'una acta, que mai no va existir i que les propostes de Fabra de l'estiu de 1911 van ser fetes de viva veu. Per tant, com he dit, la primera redacció de les *Normes*, de la qual es pot veure un fragment en l'apèndix («Document 1»), és obra de Fabra.

La segona redacció de les *Normes* és aquella que recull els acords a què van arribar els ponents després d'estudiar i discutir el qüestionari de Fabra que se'ls va repartir imprès. Segons aquests acords, es modificaven, en el contingut i en la redacció, algunes normes, se'n suprimien d'altres i se'n prescrivien de noves. A partir d'una anotació de Pere Coromines, vaig saber que l'autor d'aquesta segona versió va ser Lluís Segalà, vicepresident de la Secció Filològica i una de les persones que més esmenes va presentar a la versió de les *Normes* que va ser posada a deliberació del Ple de l'Institut, i, gràcies a dues cartes, l'una de Fabra a mossèn Alcover (8-4-1912) i l'altra de Coromines a Montoliu (7-4-1912), que es troba-

va darrere la segona redacció, vaig poder establir el mes de febrer com a data de la confecció d'aquesta segona redacció.

La tercera redacció de les *Normes* no diferia gaire de la segona, ni en el contingut ni en la forma. S'hi recollien les modificacions que Coromines havia fet sobre les proves de la segona redacció i algunes normes —poques— van ser modificades en la forma d'estar redactades i tan sols dues ho van ser en el contingut. Aquesta redacció va ser impresa i és aquella de la qual hem trobat un exemplar a l'arxiu de l'Institut, que va ser propietat de Massó i Torrents (vegeu el «Document 2»). Ignoro la data exacta en què es va fer aquesta tercera redacció, però es devia fer entre el mes de febrer i el mes d'abril de 1912, perquè, gràcies a la indicació de la portada del llibret del qual parlava abans («Document 3»), sabem que les *Normes* van ser votades pel Ple de l'Institut els dies 15 i 16 d'abril de 1912. I la versió que es va votar llavors era una edició acompanyada d'esmenes, la quarta. Una edició que, a més a més, duu una postilla al final que diu el següent:

A disposició dels senyors Membres de l'Institut es troben, al local del mateix, les exposicions d'arguments en què alguns dels ponents fonamenten llurs esmenes.

Aquesta quarta redacció, en el contingut i en la forma, era idèntica a l'anterior. Constava, però, de vint-i-cinc normes i no pas, com aquella, de vint-i-tres, perquè dues normes havien estat desglossades en dues més. I a més, com he dit, duia esmenes, trenta-una en total, i la postilla que he assenyalat.

L'any 1985 vaig expressar la meua estranyesa pel fet que Fabra no hi hagués presentat cap esmena i vaig afirmar que es devia probablement «al desig de Fabra de no col·laborar, fins que no fos a Barcelona, en cap tasca col·lectiva de l'Institut, vist com havia anat la primera versió de les *Normes*». Ara veig que si no va presentar cap esmena és perquè no va rebre la redacció tercera a la qual s'havia d'afegir les esmenes. I, probablement, tampoc no havia vist la segona. Això es pot deduir de la carta que Fabra va enviar a mossèn Alcover el 8 d'abril de 1912:

Esmenes a què? Si de cas haurien d'ésser contraesmenes; puix jo mantinc totes les solucions que vam acordar l'estiu passat (així ho he escrit a N'Ors), rebutjant doncs totes les esmenes que posteriorment s'han anat presentant i que, segons sembla, han donat per resultat un veritable esguerro; i dic segons sembla, perquè tant vostè com en Montoliu me parlen del paper ridícul que farà l'Institut si s'arriben a aprovar les *Normes* en el seu estat actual.

El primer *segons sembla* ja fa força evident que Fabra no havia pogut veure les modificacions a què s'havien sotmès les normes aprovades a l'estiu de 1911.

Però les dues darreres línies ho acaben de fer explícit. Fabra no va conèixer cap de les versions anteriors a la que es va posar a votació dels membres de l'Institut, i encara aquesta només la va conèixer dos mesos després d'haver estat modificada i acceptada. D'altra banda sembla que l'ofici en què es donava notícia que el termini de presentació d'esmenes acabava el 15 de març va arribar a Fabra el 22 d'aquell mateix mes. De totes maneres se sap que Fabra va presentar una esmena, fora de termini —i que, per tant, no va ser impresa—, i per confeccionar-la no li va caldre tenir el text al davant: era una esmena a la norma 6 que entronitzava l'ús de la *h* inicial etimològica. El text d'aquesta esmena, probablement testimonial, no el coneixem perquè Coromines només va indicar a llapis que Fabra havia presentat una esmena i que aquesta havia obtingut tan sols dos vots favorables. En un principi jo havia suposat que aquests dos vots els havien donat Massó i Fabra. Ara sé que aquest darrer no va poder votar la seva prò-

pia esmena perquè no hi era a les sessions de l'Institut en què van ser votades les *Normes*. Al mes d'abril Fabra encara era a Bilbao. I no va tornar a Barcelona fins al mes de juliol. El 20 de juliol de 1912 ja era present en una reunió plenària de l'Institut. Un mes abans la Diputació de Barcelona havia creat una càtedra de llengua catalana per a ell, de manera que ja no calia que tornés a Bilbao.

És evident, doncs, que Fabra no va ser l'autor de les *Normes ortogràfiques*. Això, de fet, ja ho sabíem. El que no sabíem era que tampoc no les va votar. Però, com vaig dir el 1985, Fabra va evitar el desastre i en va controlar la redacció definitiva. Fins a quin punt ho va fer, us demanareu. L'any 1985, vaig dir que les tres redaccions que es van fer de les *Normes*, després de la que va ser aprovada per tots els membres votants de l'Institut —en coneixem dues en galerades i la darrera, i definitiva, impresa— diferien ben poc entre elles i que, a part d'algunes diferències en l'ordenació i estructuració de les diferents normes, els punts de discrepància entre aquestes normes i la versió aprovada són una major claredat en la redacció de la majoria de normes i l'augment del nombre d'exemples que es donen en aquestes. Llavors creia que això li devíem a Fabra, de la mateixa manera que li atribuïa a ell la redacció definitiva del preàmbul de la darrera redacció, on havia aconseguit introduir, en contra de les *Normes* aprovades, la grafia *tz* (*horitzó, generalitzar*). Avui, la descoberta del «Document 3» m'ha fet canviar alguna de les meves antigues opinions. Aquest valuosíssim exemplar de les *Normes* m'ha permès de saber, com he dit, que les *Normes ortogràfiques* van ser aprovades en les sessions generals dels dies 15 i 16 d'abril de 1912, sis mesos abans del que tothom pensava, la qual cosa obre una nova incògnita, que més endavant miraré d'aclarir. Per què, si van ser aprovades les *Normes* al mes d'abril de 1912, no van ser publicades fins al 24 de gener de 1913? És evident que no va ser pas per problemes d'edició, perquè es tractava d'una obra fàcil d'editar i no sols pel nombre de pàgines (catorze), sinó per l'absència de complexitats tipogràfiques. La resposta a aquesta pregunta, en part, ens la dona aquest exemplar de les *Normes*, que cal situar entre la redacció 4, la que va ser aprovada pel ple de l'Institut, i la versió 5. No crec que s'imprimís perquè no és ben bé una nova redacció, és de fet una recopilació de les *Normes* de la quarta redacció —d'aquelles que van ser aprovades, més les esmenes també aprovades, algunes de les quals van ser retallades d'un exemplar imprès de la quarta redacció i enganxades damunt d'un paper en blanc— i les noves normes aprovades a l'abril de 1912, redactades a mà. Fins aquí la importància d'aquest text és nul·la, perquè les normes i esmenes aprovades i les rectificacions d'algunes normes ja les coneixíem per les anotacions de Coromines damunt les galerades de la quarta versió. Però hi ha molt més. Sembla que, després de les sessions plenàries en què van ser aprovades les *Normes*, es va confeccionar aquest exemplar, perquè al damunt hi fessin comentaris o proposessin noves redaccions els membres de la Secció Filològica. Això, evidentment, ho dedueixo del resultat, perquè al text original s'hi han afegit tota mena de comentaris, a mà, sobre la forma i el contingut d'algunes de les vint-i-sis normes que havien estat aprovades. Aquests comentaris, o propostes de noves redaccions, fets per dues mans, al text original, fet també, segons sembla, per altres dues mans, m'han fet conèixer les opinions, sovint oposades, de Fabra i Alcover —els autors de les noves redaccions i dels comentaris—, els quals intentaven amb una nova redacció o una petita modificació millorar l'ortografia aprovada per l'Institut. A més dels comentaris i propostes de nova redacció, alguns dels quals han estat ratllats, hi ha llistes d'exemples que coincideixen, en un noranta per cent dels casos, amb els exemples que hi apareixen a partir de la cinquena redacció de les *Normes*, raó per què he col·locat aquest text immediatament al darrere de la versió 4, l'aprovada. Sobre el procés de confecció d'aquest llibret puc arriscar-me a donar una data aproximada i, fins i tot, a intentar de reconstruir com va ser fet a partir de les actes de la Secció Filològica, que no són gaire explícites. Les coses devien anar més o menys així. Algú va confeccionar una cinque-

na versió de les *Normes* que recollia els acords del mes d'abril, probablement Josep Carner, i la va enviar a Fabra —no sé si el text sencer o potser per trossos— i aquest va fer les redaccions alternatives damunt l'original i els la va retornar, probablement també per fragments. Sembla que la nova redacció de la norma 1 sobre la *x* els la va enviar per correu el 26 d'abril de 1912 i en una sessió de la Filològica del mateix dia es decideix de demanar-li'n una nova redacció. No sé pas quan va afegir-hi els seus comentaris mossèn Alcover, però ben segur va ser després de fer-ho Fabra, perquè la majoria de comentaris d'Alcover són sobre el redactat de Fabra (vegeu el «Document 3»). Després d'aquesta reunió de la Filològica, n'hi va haver tres més abans de l'arribada de Fabra, en les quals es van tocar qüestions ortogràfiques, no se sap quines. Probablement, es van comentar les propostes de redacció alternativa de Fabra, la qual cosa explicaria les guixades que trobem al text.

El que m'ha donat, però, més maldecaps en relació a aquest text ha estat identificar les cinc diferents calligrafies que d'entrada em semblava que hi havia. I que n'han resultat quatre només. El procés d'identificació ha anat, si fa no fa, així. En primer lloc, he identificat una de les calligrafies comparant-la amb la lletra de les actes manuscrites de la Secció Filològica, redactades pel seu secretari, Josep Carner. És ell qui va escriure el cos del text i la portada. En segon lloc, vaig identificar el que havia estat escrit per Fabra amb tinta negra. Aquesta identificació em va ser molt fàcil perquè la seva calligrafia m'és molt coneguda per la lectura de les cartes manuscrites que va enviar a Joaquim Casas i Carbó i a Jaume Massó i Torrents i, a més, la seva manera de redactar i els seus arguments són diàfans. A continuació vaig identificar, també sense dificultats, la lletra petita, rodona i clara de mossèn Alcover, que ja coneixia. A més, mossèn Alcover és l'únic que signa algun dels seus comentaris. La identificació de la calligrafia de Lluís Segalà l'he feta per deducció a partir del contingut del seu escrit, un afegit a la norma 4 sobre l'ús de *g, j*, que coincideix amb una de les esmenes que ell mateix havia presentat a la versió quarta de les *Normes*. Una de les calligrafies que més m'han sorprès d'entrada ha estat la dels exemples, escrits amb ploma o amb llapis, que degué ser l'última contribució al text, però una observació atenta dels trets més característics d'algunes lletres m'han fet veure que l'exemplificació, coincident amb la de la versió definitiva de les *Normes*, és de Fabra, la qual cosa corrobora el que vaig afirmar el 1985. Fabra va ser l'autor de la redacció i de l'exemplificació de la versió definitiva de les *Normes*.

Més valuós encara que aquest document, el contingut del qual comentaré en una altra ocasió, ha estat l'escorcoll de les actes de la Ponència Ortogràfica, de la Secció Filològica i de l'Institut d'Estudis Catalans. Amb la consulta de tots aquests documents, els corresponents als anys 1911, 1912 i 1913, he pogut saber que:

1) El nom exacte de la comissió que es va encarregar de confeccionar les *Normes ortogràfiques* no era ni Comissió de Bases d'Ortografia, com deia Miracle o el mateix Fabra, ni Ponència Ortogràfica, com deia Aramon o jo mateixa seguint una indicació del preàmbul de l'edició definitiva de les *Normes*. El nom precís era Ponència de Normes Ortogràfiques i Gramaticals, perquè es pretenia que aquesta comissió no sols treballés en ortografia sinó que més endavant ho fes en qüestions gramaticals, cosa que, com veurem, mai no va passar.

2) La composició de la Ponència de Normes Ortogràfiques i Gramaticals va ser decidida, o més ben dit legalitzada, després d'haver-se iniciat els treballs, en la sessió plenària del 3 d'agost de 1911, en la qual s'acorda, a petició del president, que totes les comissions formades per membres de les seccions, amb finalitats especials, es reuneixin en presència del president i del secretari de l'Institut, i en cas d'absència o malaltia siguin substituïts pel president o secretari de la secció. Els membres triats per a la Ponència van ser els cinc membres de la Filològica (Alcover, Segalà, Carner, Fabra i Clascar), més un

membre de cada una de les seccions i no dos, com pensàvem: un de la Secció de Ciències (Coromines) i un altre de la Històrico-Arqueològica (Massó). El fet que el secretari, Eugeni d'Ors, i el president, Antoni Rubió i Lluch, pertanyessin cadascun a una d'aquestes seccions és un fet accidental. Sembla que Rubió, en contra del que jo pensava el 1985, va tenir molt poc pes dins de la Ponència, perquè només va assistir a les dues primeres sessions i va ser substituït en la presidència de la Ponència per mossèn Alcover i, en absència d'aquest, pel vicepresident de la Filològica, Lluís Segalà. En canvi, el secretari general, Eugeni d'Ors, no se'n va perdre ni una. A partir de la quarta sessió es va incorporar als treballs de la Ponència, sense vot, el secretari tècnic o d'estudi de la Secció Filològica, Manuel de Montoliu, que, com veurem, va tenir un paper rellevant, o més rellevant del que m'imaginava el 1985, en la redacció de les *Normes ortogràfiques*.

3. La iniciativa de confeccionar unes *Normes ortogràfiques* i de fer una comissió per discutir-les va sorgir de la Secció Filològica i no pas de la Secció de Ciències. No sé pas d'on va sortir la idea que va ser la Secció de Ciències, però des de Miracle, tots aquells que hem parlat de les *Normes ortogràfiques* ho hem repetit com a papagais. M'imagino que la insistència de la Secció de Ciències perquè s'acceleressin els treballs de la Ponència va fer pensar a Miracle que els membres d'aquesta secció havien tingut la iniciativa.

4. El complicat mecanisme que regulava la confecció de les *Normes ortogràfiques* era exacte al que va descriure Aramon, i va ser acordat per la Ponència el 21 de juliol de 1911, sota la presidència de Rubió i amb la presència de tots els seus membres, llevat de Massó i Torrents. Anava així:

El Sr. Fabra presentarà un per un a estudi i discussió els capítols d'un qüestionari que ha compost. Sobre cada un d'ells, un cop estudiat i discutit, tindrà lloc una votació, els resultats de la qual no tindran encara altra força que la de donar a conèixer l'estat de les opinions. Es destinarà a aquesta tasca el número de sessions que sia necessari. Després d'ella vindrà una revisió general de les qüestions, que es verificaran també en el si de la Ponència, abreviant-se en aquest moment tota discussió i procedint-se aviat a la votació definitiva sobre cada punt. El resultat d'aquesta revisió es fixarà en un qüestionari imprès que es repartirà entre els membres de totes les Seccions de l'Institut. Això realitzat, el president de l'Institut convocarà una sessió plenària del mateix, a la qual la Ponència de normes ortogràfiques presentarà les seves solucions a la sanció de l'Institut en ple. Últimament es redactarà, d'acord amb la votació de l'Institut en ple, un promptuari que tendeixi a generalitzar i fer oficial a la llengua catalana l'ortografia fixada per l'Institut.

Sembla que en aquesta primera sessió ja es va treballar més de quatre hores en la discussió de les propostes de Fabra. Curiosament, en la reunió de la Filològica del 18 de juliol de 1911 (tres dies abans de la primera sessió de la Ponència), es va decidir que el qüestionari l'hauria de redactar mossèn Alcover i que Fabra l'hauria de completar. Sembla que ni Alcover ni Fabra el van arribar a posar per escrit. Potser per les presses a convocar la primera sessió.

La gestació de les *Normes* que fins ara coneixiem de manera imperfecta, gràcies a les galerades de les sis redaccions de les *Normes*, avui la coneixem una mica més bé, gràcies al «Document 3», però sobretot gràcies a les actes. Això no vol dir, però, que no quedin algunes incògnites, perquè de vegades les actes, sobretot les de la Secció Filològica, són poc precises i crec que volgudament confusionàries. El que he pogut saber a través de les actes és que la Ponència de Normes Ortogràfiques i Gramaticals es va reunir deu vegades abans de la votació definitiva de les *Normes* el 15 i 16 d'abril. Primerament, tres cops

durant l'estiu de 1911: el 21 de juliol, el 4 i el 5 d'agost. En aquestes tres sessions es van discutir les propostes de Fabra i es van prendre uns acords provisionals, en presència de Fabra. Mossèn Alcover només va assistir a la primera de les sessions. La primera sorpresa és que no hi va haver cap reunió més de la Ponència —o si més no, no n'hi ha cap acta—, però; en canvi, hi va haver dues sessions tancades de la Filològica l'11 d'agost i l'1 de setembre, en què es van estudiar, segons ens diuen les actes de manera poc precisa, qüestions ortogràfiques. Després d'aquesta darrera sessió, hi va haver una sessió general de l'Institut, el 13 d'octubre de 1911, sota la presidència del doctor Fargas, que tenia com a motiu principal conèixer l'estat dels treballs de la Ponència de Normes Ortogràfiques a petició del secretari general, que va parlar de la urgència de tenir resultats aviat a causa de la publicació imminent per part de la Secció de Ciències dels fascicles de la *Flora catalana* de Cadevall, no fos que s'hagués de canviar l'ortografia a mitja publicació o, el que seria pitjor, que sortís en una ortografia que poc després fos desautoritzada. Ors creu que la feina podria estar acabada a començament de novembre, ja que la primera part del treball (l'estudi detallat amb votacions interines en el si de la Ponència Ortogràfica) ja està acabada i que els altres dos passos (la revisió ràpida i la votació en el si de la Ponència Ortogràfica, més la presentació dels resultats en el Ple de l'Institut i la votació definitiva) es podrien enllestir en menys d'un mes. Que els membres de la Ponència no devien saber què fer amb els acords presos a l'estiu, sense Fabra, es va fer evident en aquesta sessió, perquè mossèn Alcover va respondre a les presses d'Ors amb l'excusa que Fabra estava retingut fora de Barcelona fins a mitjan novembre, cosa que impedia, segons el seu parer, que es dugués a terme el segon pas abans del mes de desembre. Per explicar la inactivitat de la Ponència, Carner també va deixar entendre que sense Fabra no es podia fer res, perquè hi havia —va dir— alguns temes pendents i calia posar-se en contacte, per correu, amb Fabra. Després de les intervencions del president, el qual va expressar el seu temor que els treballs de la Ponència s'eternitzessin, i del secretari, el qual va insistir en «els perjudicis que l'estat actual d'anarquia ortogràfica produeix a les publicacions de l'Institut», i de les intervencions de Joan Maragall, Frederic Clascar i Guillem de Brocà, que no són consignades a l'acta, el secretari de la Ponència, Pere Coromines, va fer unes propostes que van ser acceptades per tothom. En primer lloc es va acordar que s'ajornessin les sessions de revisió i votació de la Ponència fins al mes de desembre, perquè Fabra pogués assistir-hi. El segon acord ofereix nova llum sobre un aspecte de les *Normes ortogràfiques* no gaire conegut, concretament sobre l'esborrany previ de les *Normes*, que, segons tothom, va fer Fabra i que ningú no havia vist mai. No l'havíem vist mai perquè, com he dit abans, mai no va existir, com es dedueix de l'acord que es va prendre de demanar a Fabra «que redactés per escrit el qüestionari que oralment se desenrotllà en aquelles sessions» i de ventilar per correspondència les qüestions que s'haguessin pogut oblidar en les sessions d'estudi. La sessió es va tancar amb el prec que la tasca de la Ponència fos enllestida per a l'any nou. Sembla, per tant, en contra de l'opinió d'Aramon, que Fabra no se'n va anar a Bilbao amb el compromís de redactar per a l'octubre els acords presos a l'estiu i que mossèn Alcover, veient que Fabra no podria complir el compromís, va aconseguir ajornar la sessió deliberativa fins al mes de desembre. Sembla que mossèn Alcover va fer mans i mànigues per deixar inactiva la Ponència fins al mes de desembre no pas perquè Fabra pogués enllestir la redacció de les *Normes* sinó perquè pogués assistir a la sessió deliberativa. Per això mossèn Alcover durant la sessió plenària va afirmar que si no havien continuat els treballs de la Ponència era perquè Fabra i ell creien necessari «deixar transcorrer algun temps per a donar a l'ànim dels seus companys de Ponència la convicció de la utilitat de les reformes que projecten». Malauradament, Fabra no va tenir vacances de Nadal, però sí que va poder enviar el qüestionari al desembre perquè poguessin reprendre's les sessions de la Ponència. Un cop el qüestionari va ser imprès i

repartit entre els membres de la Ponència, les sessions van començar el 28 de desembre de 1911, amb la incorporació a la Ponència de Manuel de Montoliu. El qüestionari Fabra es va discutir en aquesta sessió i en dues més (29-12-1911 i 12-1-1912), sota la presidència de mossèn Alcover i amb els següents absents: Fabra i Rubió. En la sessió del 12 de gener es pren un acord que m'ha sorprès molt, perquè ignorava que Montoliu hagués participat en la redacció de les *Normes*. Fins ara només se sabia que ell havia estat l'encarregat d'arreplegar les esmenes que els ponents van fer al text que es va posar a votació del Ple de l'Institut. L'acord és el següent:

el resultat de les noves votacions sia consignat a unes noves proves d'impremta impreses a mitja pàgina en un nou qüestionari de la redacció del qual queda encarregat el Sr. Montoliu.

Montoliu sembla que es va limitar a posar per escrit les modificacions que s'havia decidit de fer al qüestionari Fabra i que a la sessió següent (27-1-1912) ja el tenia acabat perquè mossèn Alcover va fer nous suggeriments per millorar-ne el text i, probablement, va ser ell qui va modificar la norma 11 sobre l'ús de la *l* doble i de la *l* palatal, que havia estat sensiblement reduït. Ell va proposar d'ampliar-lo amb la incorporació de la següent prescripció:

Quan es tracti de mots populars en què hi hagi doble *l*, s'adoptarà la grafia *tl*, paralela a la grafia *tl* amb què se significa la doble *ll*. Ex.: *carmetlo*, *xitxaretlo* (paralelment a *batlle*, *rotllo* per indicar la pronúncia *ball-le*, *roll-llo*).

Aquest qüestionari redactat per Montoliu es degué imprimir, com s'havia fet amb el qüestionari Fabra, o si més no se'n devien fer proves, damunt les quals s'anaven introduint les successives modificacions. L'any 1985 vaig creure, fent una interpretació errònia d'una anotació de Coromines feta al marge de les proves, que Segalà havia estat l'autor de la segona redacció de les *Normes* i ara sabem que ho va ser Montoliu. Ara penso que la indicació de Coromines es referia a la tercera redacció, aquella que va ser impresa i distribuïda entre els membres de la Ponència de les *Normes* perquè hi presentessin esmenes amb vista a la votació definitiva pel Ple de l'Institut. Això ho dedueixo de l'acta de la sessió següent (9-12-1912), en la qual va continuar l'examen del qüestionari Montoliu —com l'anomenaven aleshores— «aportant-hi correccions el Sr. Segalà qui no havia pogut trobar-se present a les sessions anteriors.» A partir d'aquell dia no es va tornar a parlar més del qüestionari Montoliu i aquest va deixar de sentir-se implicat en la confecció de les *Normes*, com es desprèn de la carta que va escriure a mossèn Alcover, dient-li que amb les *Normes* s'havia comès un crim de «lesa filologia». Sembla que la revisió del segon qüestionari va fer-se en la novena sessió de la Ponència (10-2-1912), reunió en la qual d'entrada es va acordar de concedir una setmana als ponents per presentar-hi esmenes definitives, però a petició de mossèn Alcover es va ajornar el termini a partir de la data de la darrera sessió, que va ser el divendres 16 de febrer de 1912, reunió en la qual es va acabar de discutir aquesta segona versió de les *Normes*. Tot seguit, se'n va fer una nova versió, la redacció número 3 (de la qual, com he dit, almenys se'n conserva un exemplar, el de Massó i Torrents), per acord pres en la penúltima sessió de la Ponència, que deia així:

Aquestes esmenes seran impreses marginalment al qüestionari acordat, i, immediatament, i sense nous aplaçaments podran presentar-se qüestionaris i esmenes a l'aprovació de tots els membres de l'Institut, lo qual tindrà lloc en una sessió plenària.

La sessió plenària, o més ben dit les sessions plenàries perquè n'hi va haver dues, van ser el 15 i 16 d'abril de 1912, un mes després d'haver-se tancat el termini de recepció de qüestionaris i esmenes. De qüestionaris no se'n van presentar, però d'esmenes sí, algunes, com la de Fabra, fora de termini i, per tant, no van ser impreses en la quarta redacció, però sí que van ser votades en les sessions plenàries. Malauradament, no he pogut trobar les actes d'aquestes sessions, i tot el que sé ho sé per les galerades de la quarta redacció de les *Normes*, guardades a l'Ateneu Barcelonès, i pel «Document 3», guardat a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, del qual ja he parlat més amunt. Sembla que el reglament de les sessions de discussió i votació definitives de les *Normes* va ser aprovat per la Secció Filològica el 20 de febrer de 1912, però no he pogut saber quin era aquest reglament. A partir de l'aprovació per part del Ple de l'Institut de les *Normes* no he trobat cap acta més de la Ponència de Normes Ortogràfiques i Gramaticals, que sens dubte es degué tornar a reunir per enllestir l'edició definitiva. Altrament, no s'entén que Coromines, secretari de la Ponència, conservés les proves de dues redaccions més de les *Normes*. El que sí que he trobat són sis actes de la Filològica i una acta d'una sessió plenària de l'Institut que m'han servit, juntament amb el «Document 3», per aclarir alguns aspectes de la gestació de les *Normes*. Sembla que, un cop confeït aquest llibret («Document 3»), hom va demanar a Fabra, com ja he dit, la nova redacció d'algunes de les normes i ell va enviar noves redaccions o comentaris de les normes 1 (sobre la *x*), 3 (sobre la *a* i *e*), 5 (sobre *m* i *n*), 9 (sobre *ç*), 11 (sobre *ph*, *th*, *ch*, *rh*), 22 (sobre el valor de l'apòstrof), 23 (sobre *ho* i *hi*), 25 (sobre *els-e*, *ens-e...*), fets damunt de l'original. Fabra també va gosar de corregir alguns termes d'aquesta cinquena versió que considerava castellanismes, com, per exemple, el substantiu *grupu* o *l'alcanc* d'una observació que es fa al final d'aquesta versió de les *Normes*, que reproduceix a continuació:

Resten fora de l'*alcanc* d'aquestes Regles els noms geogràfics i els noms i cognoms. Pels noms geogràfics i cognoms nacionals s'adoptarà en general l'ortografia tradicional.

Sembla que algunes d'aquestes noves redaccions no van ser acceptades pels membres de la Ponència, perquè apareixen guixades en l'original i seguides de comentaris sarcàstics o indignats de mossèn Alcover, i perquè, com he dit, se li demana, almenys de la norma sobre la *x*, una nova redacció (acta de la Secció Filològica de 26-4-1912). Entre aquesta sessió i la de l'11 de juny de 1912, que és la quarta que es fa després de l'aprovació de les *Normes*, sembla que es continua discutint sobre la forma i el contingut d'algunes normes, però no sé en quins termes. El 20 de juliol de 1912 hi va haver una nova sessió plenària, a la qual va assistir Fabra i es dona notícia d'un acord força curiós, que anuncia el que serà a partir d'ara la política de la Filològica, el silenci més absolut sobre les seves actuacions. En aquesta decisió, que reproduceixo a continuació, crec que hi cal veure la mà de Fabra, per sostreure's al control del Ple de l'Institut:

Oberta la sessió, són llegides i aprovades les actes de l'anterior sessió general i les de la Ponència de Biblioteca, no fent-se lo mateix amb les de les sessions de la Ponència de Normes ortogràfiques i gramaticals, per haver-se acordat (en la primera d'aquestes sessions haguda amb posterioritat a la darrera plenària) que el caràcter d'ella era el de consultes que la secció filològica fa als membres designats per les altres seccions, i que, per consegüent, ses actes han d'esser portades pel secretari de la Secció Filològica.

La conseqüència d'aquest acord va ser que es deixés de consignar en les actes de l'Institut els treballs de la Ponència, que, d'altra banda, les actes de la Filològica mai més no recullen. Per tant, el que va passar entre la versió cinquena de les *Normes* i la versió definitiva d'aquestes és un misteri, que ja vaig inten-

tar d'esbrinar el 1985. A aquest article em remeto, doncs, i acabo aquesta petita aportació al coneixement de les *Normes* reiterant la meua idea que l'únic que és degut a Fabra és la reestructuració i l'ordenació d'algunes normes, la millora en la redacció, els exemples i, sobretot, l'adopció d'una ortografia en el preàmbul de la versió definitiva de les *Normes* que anunciava parcialment la revisió de les *Normes* que Fabra faria a partir de la darrera de l'any 1914. D'això parlaré a continuació.

Del *Diccionari ortogràfic* no se n'ha escrit gaire. La referència més llarga que conec és la que vaig escriure jo mateixa a la *Història de l'ortografia catalana* (Empúries, 1985, p. 332-338) on descriu els canvis ortogràfics adoptats en relació a les *Normes ortogràfiques* en la primera edició (1917), basant-me en el pròleg i en l'«Exposició de l'ortografia catalana» que acompanyen aquesta edició, i intento fixar, a partir de les indicacions de mossèn Alcover en el seu primer manifest en contra de l'Institut d'Estudis Catalans, la història de la gestació d'aquest diccionari. Queda pendent l'estudi a fons de les quaranta mil veus que conté aquest diccionari, la comparació dels canvis ortogràfics entre la primera edició (1917) i les següents (1923, 1931 i 1937) i també l'aclariment d'unes quantes incògnites sobre la seva gestació, entre les quals hi ha el paper del president de la Secció Filològica, mossèn Antoni M. Alcover. D'aquesta darrera qüestió, me n'ocupo jo en aquest estudi. Amb les actes de la Secció Filològica i el que ja sabem dels conflictes de mossèn Alcover amb l'Institut, a partir de les magnífiques biografies de Josep Miracle sobre Fabra i de Francesc de B. Moll sobre mossèn Alcover, vull reconstruir el procés de gestació del *Diccionari ortogràfic*. A més de les actes, també he trobat entre els papers que he consultat sobre les *Normes ortogràfiques* un document molt valuós per al coneixement de la reforma de les *Normes ortogràfiques*, reforma que va aixecar les iras dels antinormistes i que va contribuir, per bé que parcialment, al trencament definitiu de mossèn Alcover amb l'Institut. Es tracta de tres exemplars d'un llibret de quaranta fulls escrit a mà per Fabra i sense títol, que conté la proposta de modificació de les *Normes ortogràfiques* («Document 4»), presentada a la Secció Filològica en la sessió del 20 de novembre de 1914, a la qual no va assistir mossèn Alcover. Com ens diu l'acta d'aquella sessió, «El Sr. Fabra presenta una ponència de revisió de les Normes a l'estudi dels membres de l'Institut». Sembla que aquesta reforma de les *Normes* va ser discutida en dues sessions més a les quals tampoc no va assistir mossèn Alcover, d'acord amb el que indiquen les actes de la Filològica (12-12-1914 i 19-2-1915), però sabem a través del mateix canonge que Fabra li va enviar un exemplar d'aquesta reforma (de fet, aquesta era l'única referència que es tenia fins ara de l'existència d'aquest document). A partir de la sessió del 19-2-1915, no es torna a parlar d'ortografia fins a la sessió del 10 de desembre de 1915, en la qual sota la presidència de Fabra, que ha estat nomenat vicepresident per dimissió de Segalà (13-11-1915), es parla de l'estat de redacció d'un *Vocabulari ortogràfic*, de la redacció del qual s'encarrega la Secció Ortogràfica de les Oficines Lexicogràfiques. No sé quan va ser presa la decisió de fer aquest vocabulari, que després s'anomenarà, per l'acord pres en la sessió del 5 d'octubre de 1916, *Diccionari ortogràfic*, perquè les actes anteriors no en parlen. D'ençà de la sessió següent de la Filològica (24-12-1915) fins a la sessió del 5 d'octubre de 1916, en les actes s'indica de manera rutinària que continua la redacció del *Vocabulari ortogràfic*. En aquesta sessió, a part d'acordar el canvi de nom, també s'indica que la confecció del diccionari està a punt d'acabar-se i que es redacta la llista de topònims i gentilicis. A continuació, en la sessió del 9 de novembre de 1916 s'indica que la Secció Ortogràfica ha començat el treball de correcció de proves del *Diccionari* i «El senyor Fabra comunica a la Junta el pròleg que ha escrit per al *Diccionari ortogràfic*». A causa de la redacció tan poc precisa amb què es comunica que Fabra ja ha enllestit el pròleg del *Diccionari ortogràfic* no puc assegurar que es llegís en aquella sessió. Sembla que mossèn Alcover va tenir notícia directa de la redacció del *Diccionari* perquè de les onze reunions a què va assis-

tir durant el 1916 en sis se'n va parlar, per bé que ell no hi era en la sessió del 9 de novembre de 1916 en què Fabra va presentar-ne el pròleg. La correcció de les proves del *Diccionari* no degué ser fàcil, especialment per les grafies que s'havien adoptat per als mots cultes, segons ens deixen entendre les actes de la Filològica. Des d'aquesta sessió de novembre de 1916 fins a la sessió de novembre de 1917, en què Fabra per fi mostra proves del *Diccionari ortogràfic*, va transcórrer tot un any, tant de temps com per a la redacció. Sens dubte, en aquest retard va influir el complex mecanisme de discussió i votació de normes ortogràfiques i gramaticals que l'Institut havia acordat a l'estiu de 1911. Segons s'indica en l'acta de la sessió de la Filològica del 26 d'abril de 1917, Fabra comunica als seus companys que l'Institut en ple ha acordat «la reunió de la Ponència ortogràfica per l'estudi de les modificacions a introduir en les Normes Ortogràfiques». És sorprenent que, entre el 21 de novembre de 1914, quan Fabra va presentar la seva proposta de modificació de les *Normes*, i la primavera de 1917, la Secció Filològica no hagués demanat en cap moment que es convoqués la Ponència de Normes Ortogràfiques i Gramaticals per estudiar i aprovar la reforma de les *Normes* i que tan sols ho fes obligada per l'acord d'un ple, quan ja el *Diccionari ortogràfic* estava en premsa i quan ja s'havia acordat de treure en edició a part el tractat d'ortografia que l'acompanyava. No he pogut trobar l'acta de la reunió en què es va prendre aquesta decisió (en l'acta de la sessió del 14 d'abril de 1917 no se'n diu res). Tampoc no he pogut saber què va passar en la reunió o reunions de la Ponència, però sospito que l'oposició a les propostes de Fabra degué ser molt forta, perquè un mes després en una sessió de la Filològica, presidida per Fabra, es pren la decisió, davant la diferència de parers al si de la Ponència —m'imagino que entre els membres de la Secció Filològica i els membres de les altres seccions—, de «recaptar de l'Institut d'Estudis Catalans un vot de confiança per resoldre les dites qüestions». Així mateix s'acorda proposar a l'Institut en ple que el text del segon acord del Dictamen acord d'ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans, que diu: «a les reunions destinades a prendre acords definitius donant normes ortogràfiques o d'altra mena al català, hauran d'ésser convocats els membres de les altres seccions o branques de l'Institut», sigui interpretat en el sentit que els dits membres tindran veu i no vot. Mossèn Alcover no hi era quan es va prendre aquest acord, però després va donar-hi la seva conformitat amb la signatura de l'acta. No sé com va respondre el Ple de l'Institut a aquesta exigència de la Filològica, perquè les actes d'aquesta secció no en fan esment, però m'imagino que no va donar pas carta blanca als membres de la Filològica perquè decidissin ells sols les modificacions a fer a les *Normes ortogràfiques* amb vista a la publicació del *Diccionari ortogràfic*, però sí que va permetre que aquest diccionari veiés la llum. Aquesta acció que sembla contradictòria té una explicació molt senzilla. Quan mossèn Alcover, després dels conflictes amb la Filològica, va queixar-se, en carta al president de l'Institut, Josep Puig i Cadafalch, entre d'altres coses de la manca de legalitat del *Diccionari ortogràfic*, el president en una sessió general del 23 de gener de 1918 va comentar una a una les queixes del canonge i va dir el següent, a propòsit del caràcter preceptiu del *Diccionari*, segons consta en acta:

Un altre punt es refereix a l'extensió preceptiva de les incursions o les omissions en el Diccionari Ortogràfic. Es recorda sobre aquest punt el conveni ja puntualitzat en una sessió anterior, sobre el caràcter informador i no preceptor de l'obra.

Ja ho veieu, el *Diccionari ortogràfic* no va ser aprovat per l'Institut en ple, però es va difondre com si ho fos. Ni tampoc va ser aprovada la *Gramàtica de la llengua catalana* de Fabra, la que en diem *oficial*. De la gestació de la *Gramàtica*, se'n sap molt poc i no he trobat gaire informació a les actes de la Secció Filològica. Sembla que en una sessió de la secció celebrada el 8 de febrer de 1917 es va acordar «la

publicació d'una Gramàtica de la llengua catalana d'En P. Fabra» que aquest ja devia tenir mig enllestida, per tal com cinc mesos més tard es diu: «En P. Fabra presenta l'original de la primera meitat de la seva Gramàtica Catalana. S'acorda donar-la a la impremta.» (acta de la Secció Filològica del 30-6-1917). Al mes d'octubre ja estava acabada, perquè es decideix de fer-ne un tiratge de dos mil exemplars. El 15 de novembre ja n'hi ha proves i tot seguit és corregida i veu la llum a començaments de 1918.

Finalment, us vull parlar d'una altra troballa valuosíssima que he fet a l'Arxiu de l'Institut. Es tracta d'una vella carpeta tancada amb cordills que duu el nom de *Frederic Mistral, Mireia. Treball II*. Dins de la carpeta es troba l'original de la traducció de l'obra de Mistral, feta per M. Antònia Salvà, juntament amb d'altres papers de gran interès per completar el que fins ara se sabia de les vicissituds per les quals havia passat la traducció de la poeta mallorquina des del juny de 1913, quan Josep Carner comença a llegir-la de Tolosa de Llenguadoc estant, fins al 5 de juliol de 1917, quan el mateix Carner li comunica per carta que la Secció Filològica n'ha acabat la revisió. En un altre lloc intentaré reconstruir aquestes vicissituds, que he pogut anar seguint gràcies a aquests papers que a continuació descriuré, als ja coneguts epistolaris de Miquel Ferrà, Miquel Costa i Llobera i Josep Carner i als estudis de Josep Massot i Muntaner, Lluïsa Julià i Joan Veny; però, sobretot, gràcies a la informació que he pogut treure de les actes de la Secció Filològica, que ningú no havia consultat fins ara, i d'unes cartes de M. Antònia Salvà a Pere Barnils i d'aquest a la poeta mallorquina, que es troben entre la correspondència de les Oficines Lexicogràfiques.

El manuscrit de M. Antònia Salvà està format per dotze quadernets, de paper quadriculat, un per cada un dels dotze cants que té el *Mireio*, més trenta-quatre fulls numerats de notes, també en fulls quadriculats, però ara solts, més un quadernet en el mateix paper quadriculat amb el glossari.

A més del manuscrit, es troben dins de la carpeta les galerades i compaginades de les notes i del glossari i unes quantes cartes i notes —cinc en total— relatives a la correcció i edició de la traducció del *Mireio*. Dues de les cartes són de l'editor, Lluís Gili, una adreçada a Salvà i l'altra a Pompeu Fabra (aquesta és una còpia de la carta original que es troba entre la correspondència de les Oficines Lexicogràfiques i que em va donar notícia de l'existència de la carpeta), i una tercera és de Salvà a l'editor. Les notes tenen un major interès. Una de les notes és d'Emili Guanyavents, el corrector oficial però no pas l'únic de la traducció del *Mireio*, damunt la qual hi ha la resposta de Salvà a les consultes que li feia el corrector, i l'altra és de la poeta, que l'adreça a Emili Guanyavents, insistint-li perquè no li canviï un vers.

Pel que fa a les correccions que es van fer de la traducció de M. Antònia Salvà, ara només puc dir que l'original sol ens en dóna molt poca informació. Les correccions que s'hi poden veure són de tres o quatre mans diferents. Hi ha una correcció en tinta negra, més fosca que la del text, que és de la mateixa autora i que va ser feta, probablement, després de la promulgació de les *Normes ortogràfiques*, perquè moltes de les rectificacions són fetes d'acord amb les noves directrius. N'hi ha una altra en tinta vermella, que es limita a esmenar algunes discrepàncies amb les *Normes*. L'autor d'aquesta correcció, probablement Emili Guanyavents, és el mateix de la correcció, també en tinta vermella, damunt les galerades del glossari i de les notes. A més d'aquestes correccions, damunt del manuscrit se'n troben d'altres, molt poques, en tinta negra o en llapis, que esmenen algun vers o fragment de vers. L'escassetat i brevetat d'aquestes esmenes m'impedeixen de saber-ne l'autoria.

De la comparació de l'original, afegint-hi totes aquestes correccions, amb el resultat final, l'edició de 1917 (vegeu-ne unes mostres en el «Document 5»), he pogut deduir que se'n degué fer una altra correcció molt més dràstica, de la qual no tenim notícia de moment, a falta de les galerades del text del *Mireio*. Les correccions de tota mena, no sols ortogràfiques, damunt les galerades de les notes i del glossari així m'ho fan pensar.

APÈNDIX
DOCUMENT I

- 6 -

grés (pl. *progressos*); doncs el mateix podem escriure *g* en mig (f. *mitja*), *lleig* (f. *lleija*) que en roig (f. *roja*).

ph, th, ch, rh, y. Se rebutgen aquests símbols etimològics (et. greco-llatina) reemplaçant-los per *f*, *t*, *c* (o *qu*), *r*, *i*: així, *filosofia* i no pas *philosophia*, *teoria* i no pas *theoria*, *psicologia* i no pas *psychologia*, *ritme* i no pas *rhythme*...

APROVAT PER MAJORIA: amb una excepció: els mots que 's trobin en el cas de *chor* (francès *chœur*), perquè no 's confongui amb *cor* (fr. *cœur*). Jo soc enemic d'aquesta excepció.

1-1. Cal conservar la *l* doble tradicional, transcripció (se tracta de mots erudits) de *ll* llatina o de *λλ* grega. Ex. *illustre*, *collegi*, *intelligent*, *síl·laba*, *idilli*. — Admesa la conservació de la *l* doble, cal cercar un nou símbol per al sò de *l* palatal (en mots com *gallina*, *cauall*, *lladre*) reservant el símbol *ll* per a la *l* doble.

APROVAT PER UNANIMITAT

Però mentre *ll* serveixi encara per a la representació de la *l* palatal (a l'adopció del nou símbol o símbols

- 7 -

ha de precedir un detingut estudi del problema i un període de prova del símbol o símbols proposats), com representarem la *l* doble?

SE MANIFESTAREN DUES TENDÈNCIES: I. Emprar ja des de ara *ll*. Així: *illustre*, *intelligent*, etc. (al costat de *gallina*, *alletar*). II. Separar les dues *l*, proposant els uns *l'l*, els altres *l-l* (o *ll* amb guió vertical).

La solució I té l'inconvenient de prestar-se a errades de lectura en paraules poc conegudes o en mots com *metallurgia*, *cristal·lografia* (que han d'ésser amb *l* doble) al costat de *metall*, *cristall* (amb *l* palatal). La segona solució té l'inconvenient de donar als mots l'aspecte de compostos no essent-ho i sobretot d'ésser una solució interina mentre la solució I es ja la definitiva.

Jo crec que l'«Institut» podria adoptar de des de ara la solució I, però deixant en llibertat, adhuc als seus membres, en les publicacions que no siguin de l'«Institut», per a escriure el signe que 'ls sembli més convenient; però mai per a escriure *l*.

tz. El costat mig-eval transcriu, per sempre que pòt, es a dir, entre vocals.

	ll	ll
Ors:	ll	ll
Mans:	ll	l-l
Mans:	ll	ll
Mans:	ll	l'l
Cornes:	ll	ll
Cornes:	ll	ll

El mateix signe serviria per a la representació de la *l* pal.

Suprimint

D'aquí : *Llitzar, horitzó, agonitzant, martiritzar*. (tz intervocàlica existia ja en català en mots populars: *setze, tretze, sutze...*). En principi de dicció, essent *tz* inicial estrany al català, la transcripció era *z*: *zel*. Les paraules en què el català modern presenta *s* sonora o sorda en representació d'una ζ intervocàlica son castellanismes: de *organiza, civiliza* castellans se n'han tret *organisa, civilisa* catalans paral·lelament a *riquesa* cast. = *riquesa* català, etc., i de *trapezio, azoado* castellans se n'han tret *trapeci, açoat* catalans paral·lelament a *vicio* = *vici*, *azotar* = *açotar*. És qüestió d'intentar la catalanització de tots aquests mots introduint-hi la *tz*, transcripció tradicional de ζ intervocàlica. Se proposa, doncs, transcriure sistemàticament la ζ per *tz* entre vocals i per *z* en els altres casos: *horitzontal, civilitzar, trapetzi, atzoic, zel, zófit, zona, zigomàtic, zitzania...*

APROVAT PER MAJORIA: amb la següent modificació: en les paraules compostes d'un mot acabat en vocal i un mot començat amb *z*, s'escriura *z* i no *tz*. Així: *azoic* i no pas *atzoic*; *paleozoic*, etc. Jo m'oposo a aquesta reducció de *tz* en *z*: la composició se fa en realitat entre els mots grecs

(en grec), d'on neix un mot grec amb ζ intervocàlica, i segons el principi general de transcripció del sò grec ζ (que es transcriure-l per *tz* sempre que sigui possible), els mots en qüestió han d'escriure-s amb *tz*: *atzoic, paleotzoic*.

I. y. I. Conjunció provinent de *et* llatí, escrita en català antic *e*. S'escriurà *i* i no pas *y*: *cap i peus*, no *cap y peus*.

APROVAT PER MAJORIA. Excepcionant els cognoms: Duran y Bas.

II. Ortografia de la *i* asil·làbica darrera de vocal. Ex. *noi, noia, rei, reina*. Actualment hi ha dos sistemes:

i: *noi, noia, rei, reina*

y: *nov, noya, rey, reyna*

No s'ha arribat a cap acord, però PREDOMINÀ ENTRE 'LS ASSISTENTS EL CRITERI D'ADOPTAR LA *i*.

Obs. Per a la resolució d'aquesta qüestió no s'ha de tenir per res en compte el sò més o menys vocàlic, més o menys consonàntic que pugui tenir la *i*: si s'cregués que l'existència d'una *r* consonant exigeix l'empleu d'un signe nou (*y* i no *i*), llavors seria qüestió d'inventar-ne un de nou per a la *r* consonant en mots com *cairen, diuen*, etc. L'únic que cal

DOCUMENT 2

-ig, -tg, -tx. En el diccionari s'escriurà *tx* en els mots i els derivats dels quals presenten *tx*: *despatx, esquitx (despatxar, csquitxar)*. En tots els altres casos s'escriurà *-ig* darrera de *a, e, o, u* i *-g* darrera de *i*: *maig, lleig, boig, puig*. Excepcions: *mitj, desitj*.

APROVAT PER MAJORIA

ph, th, ch, rh, y. Se rebutgen aquests símbols etimològics (et. greco-llatina) reemplaçant-los per *f, t, c* (o *qu*), *r, i*: així, *filosofia* i no pas *philosophia, teoria* i no pas *theoria, psicologia* i no pas *psychologia, ritme* i no pas *rhythme*... Excepcions: Els mots que es trobin en el cas de *chor* (francès *chœur*), perquè no es confonguin amb *cor* (fr. *cœur*).

APROVAT PER MAJORIA

I-I. I. Cal conservar la *l* doble tradicional, transcripció (se tracta de mots savis) de *ll* llatina o de *λλ* grega. Ex.: *illustre, col·legi, intel·ligent, síl·laba, idíl·li*. En aquest cas s'escriurà la doble *l* sense cap signe indicador de separació.

II. Quan se tracti de mots populars en que hi hagi doble *l*, s'adoptarà la grafia *ll*, paralela a la grafia *lll* amb que se significa la doble *ll*. Ex.: *carmello, xitxarello* (paralelament a *ballle, rotllo* per indicar la pronúncia *ball·lle, roll·llo*, etc.)

APROVAT PER MAJORIA

III. La grafia *ll* se conservarà per representar *l* palatal: Exemple: *lluna, palla, cavall*.

APROVAT PER UNANIMITAT

Norma 22.

En la Norma anterior

En els quatre casos indicats s'emprarà l'apòstrof com signe de separació. Ex.: mira'm, me'n dóna, sense'l permís.

Aprovat per majoria.

4/5

~~El punt volent per més normal. Però no podia (almenys en la publicació, nota apart) ésser substituït completament del punt a l'apòstrof prepositiu?~~

~~Però, en cas de l'admissió de l'apòstrof prepositiu proposada ha de la forma em, et, etc. Altrement per inadmissibilitat.~~

Norma 23.

no } ho
      } hi

~~no, hi. S'escriurà sempre ho, hi: no hi cap, estar-hi, no ho sap, saber-ho.~~

Aprovat per majoria

4/5

~~¿I els valencians i mallorquins, que, pronunciant diferents la o i la e atona, dirien noia dic, mira-u etc.; no pas no ho dic, mira-ho..?~~

~~No són sols els valencians i mallorquins que deyen: noia dic, mira-u; són també l'immensa majoria dels catalans, i és fora alguns que s'posen en defensa per coses que negri dir, just per practicar llur teoria equivocada.~~

Norma 12 bis (nova)

Per a l'ús de la lletra z davant consonant, V. Norma 11 redacció nova

Entre vocals: la z s'emplaurà únicament com a transcripció de la lletra grega ζ en aquelles paraules en què la pron. no sigui tz. Ex: xiçofeg, palcatric, traxoide; però hontzo, l'altzer. La z = ζ del suple grecolatí zicere, en què la pron. vacilla entre stear (tradicional) i -isar, serà transcrita per tz: maxitriczar, organitzar, cielitzar. En les paraules d'origen no clàssic s'admirarà z o tz segons la pron., però mai z; així, gatza, atembla, però no gazelz, gazeta, sinó gazela, gazeta.

(4)

Norma 23

Per evitar combinacions com l'entendel·l' d'endre'ts, z, i en general perquè em sembla que hi guanyaria l'aspecte del català escrit, jo proposaria una modificació de la Norma 23 en el sentit que per facultativa escrivira rebre'm o rebre-m, deure't o deure-t, z, i en les publicacions de la Senyó em deuenenà deu'di- l'aruent a l'omplen del guionet en tots els casos (rebre-m, deure-t, com dar-me, per-te), excepte naturalment en asem's-en, asem's-en, z. (redaccions anormals de anem-mor-en, anem-vor-en, z.)

DOCUMENT 5

Original de la traducció catalana de *Mireia* de Frederic Mistral feta per Maria Salvà (1913).

Versió A

Primera edició: Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1917. Versió B

Segona edició: Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1924. Versió C.

Cant 1. Estrofa 28. Versió A

No, Mestre Ambròs: no anam de riure!
Mes, prou qu'el vi us farà reviure,
el vi de Crau, un vi, *qui fa tornar boiet...*
-Au, doncs, padrí! trinquem a l'aire!
-Ah! de mon temps era cantaire,
digué llavors el paneraire,
mes ara, que voleu? *perdut, fins el cantet.*

Cant 1. Estrofa 28. Versió B

No, Mestre Ambròs: no anam de riure!
Mes, prou que el vi us farà reviure!
el vi de crau! un vi *qui escampa son conort!*
Au, doncs, padrí! trinquem a l'aire!
Ah! De mon temps era cantaire-
digué llavors el paneraire;-
mes ara... què voleu? *mon cantussol és mort!*

Cant 1. Estrofa 28. Versió C

No, mestre Ambròs: no anam de riure!
Mes prou que el vi us farà reviure!
el vi de Crau! *un vi dels més enjogassats!*
Au, doncs, padrí! trinquem a l'aire!
-Ah! De mon temps era cantaire-
digué llavors el paneraire;-
mes ara... *la cigala ja té els miralls trencats!*

Cant 3. Estrofa 19. Versió A

Donchs jo al revés, digué Clemença
Si qualque rey per escayença
s' enamoràs de mi, volent-me esser esclau,
O més ben dit, que'm fes cativa
ab una ullada dolça i viva,
pot ser que jo, sens ferme esquiva
me deixàs conduir per ell a son palau

Cant 3. Estrofa 19. Versió B

Doncs jo al revés -digué Clemença.-
Si qualque rei, per escaiença
(que bé podria ser), fos mon amant esclau,
sent ell brillant i en juvenesa
i el més galant en tota empresa,
jo, sens fer tanta gentilesa,
me deixaria dur per ell a son palau.

Cant 3. Estrofa 19. Versió C

Doncs jo al revés -digué Clemença.-
Si qualque rei, per escaiença
De mi s'enamoràs i em devingués esclau
sent ell brillant i en juvenesa
i el més galant en tota empresa,
jo, sens fer tanta gentilesa,
me deixaria dur per ell a son palau.